

Marjan Hendriks & Riek Rademaker:

Vak voor vak naar de eigen klas

De opvang van niet- Nederlandstalige leerlingen op het Vellesan College

Op het Vellesan College in IJmuiden wordt al sinds het begin van de jaren tachtig gewerkt met een flexibel en maatgericht opvangmodel voor niet-nederlandstalige leerlingen. Marjan Hendriks en Riek Rademaker, coördinatoren Internationale Schakelklas (ISK), gaan uitvoerig in op dit Vellesan-model voor schakelonderwijs, waarbij iedere leerling een leerlijn op maat aangeboden krijgt met als doel het behalen van een regulier diploma. Een model dat vooral ook perspectief biedt voor scholen met een relatief klein aantal ISK-leerlingen.

De internationale schakelklas aan het Vellesan College is in de zomer van 1980 gestart aan de Hugo De Groot-mavo in IJmuiden. Aanleiding was toen de komst van een grote groep Vietnamese vluchtelingen in de gemeente Velsen. Later is deze school in een fusie opgenomen in de brede scholengemeenschap van het Vellesan College, een scholengemeenschap vwo, havo, mavo, vbo, ivbo.

Veel van deze leerlingen waren alleenstaande minderjarigen, die zelfstandig gehuisvest werden.

In de loop der jaren veranderde de samenstelling van de groep. Na de Vietnamese vluchtelingen kwamen de kinderen die in het kader van gezinshereniging uit Turkije en – in mindere mate – uit Marokko in IJmuiden kwamen wonen. De laatste zeven jaar bestaat de groep weer voornamelijk uit vluchtelingen. Van deze leerlingen is ongeveer eender-

de alleenstaand, een zogenaamde ama. In dit artikel zullen wij ingaan op de meest recente veranderingen. Voor de gedetailleerde beschrijving van onze wijze van schakelen verwijzen wij naar onze brochure *Vak voor vak* naar de eigen klas (1994).

Twee groepen

Voor iedereen is het duidelijk, dat voor schoolsucces het beheersen van het Nederlands een vereiste is. Sommige allochtone leerlingen hebben problemen bij het gebruiken van Nederlands als schooltaal, omdat zij een andere moedertaal hanteren. Deze leerlingen zijn in twee grote groepen te onderscheiden:

- **Onder-instromers:** zij hebben in Nederland al op een basisschool gezeten. De tijdsduur daarvan kan variëren van een jaar tot de volledige basisschoolperiode. Als de thuistaal niet Nederlands is en als de culturele baggage thuis niet al te groot is, blijken deze kinderen met name bij abstracte begrippen uitval te vertonen. Communicatief lijken deze leerlingen zich heel goed te kunnen redden, maar bij het begrijpen van de schooltaal in de boeken die in de klas gebruikt worden, vallen zij door de mand. Deze leerlingen krijgen van ons vakgerichte hulp, aangepast aan de behoeften van de leerling. Dit is een vorm van 'voortgezet NT2'.
- **Zij-instromers:** zij hebben gemeen dat zij geen van allen in voldoende mate het Nederlands machtig zijn, omdat zij nog kort in Nederland wonen. Al in de eerste periode van observatie kunnen we dat vaststellen. Hier zien we verschil in leerlingen met een Nederlandstalige achtergrond (leerlingen waarvan een van de ouders het Nederlands als moedertaal gebruikt, in een stiefgezin bijvoorbeeld) en leerlingen die thuis een andere taal spreken. De laatste groep heeft meer moeilijkheden om het Nederlands in alle aspecten te gaan gebruiken.

De vorm die wij gekozen hebben om beide groepen leerlingen te helpen, noemen we ISK, Internationale Schakel Klas. Een groot deel van de uren in de ISK wordt besteed aan NT2, Nederlands als Tweede Taal.

De lessen Nederlands in de ISK worden

gegeven door de reguliere leerkrachten van de school. Zij kennen het lesprogramma in de gewone klassen. Voor deze leerkrachten is een scholing uitsluitend op het gebied van NT2 is niet voldoende, omdat in onze ISK de schakeling naar het reguliere onderwijs vooropstaat. Deze leerkrachten moeten dus zowel op het gebied van NT2 als op het normale vakgebied 'Nederlands als moedertaal' deskundig zijn.

Een voordeel dat hierbij komt, is dat op deze manier als vanzelf een verwevenheid ontstaat tussen wat in de gewone klas en in de ISK gebeurt. Een doorlopende taalleerlijn is daarvan het gevolg. Daardoor kunnen niet alleen de zij-instromers, maar ook de onder-instromers in de ISK steun vinden.

Snel naar de reguliere klas

Omdat wij onze ISK-leerlingen al heel snel schakelen naar de gewone klassen voor een aantal lessen, komen zij vrijwel direct in aanraking met het Nederlands: de leerlingen in de reguliere klas gebruiken het als voertaal en de meesten ook als moedertaal. Jongeren leren een tweede taal het gemakkelijkst in een zo natuurlijk mogelijke omgeving. Door ze te confronteren met Nederlandstaligen zullen zij de formele en informele omgangstaal moeten verwerven. Communicatieve vaardigheden doen zij spelenderwijs op. Deze vaardigheden worden ook geoefend door het zelf regelen van inhaalmomenten voor gemiste proefwerken, excuses aanbieden bij verzuim, extra tijd vragen wegens gewichtige omstandigheden. Deze vorm van communicatief Nederlands wordt dus in een concrete situatie aangeboden.

In de eerste tijd van taalverwerving is een periode te herkennen, waarin leerlingen voornamelijk receptief bezig zijn. Na verloop van tijd gaan leerlingen spontaan het Nederlands als voertaal gebruiken.

Vakleerkrachten in de ISK

In de ISK worden alle andere vakken aangeboden die voor de schakeling naar de reguliere klassen nodig zijn. Deze vakken worden gegeven door de andere vakleerkrachten van de school.

Deze vakleerkrachten die in de ISK les geven, komen op die manier in aanraking met de taalproblemen van de ISK-leerlingen: NT2 komt bij alle vakken in de ISK aan de orde. De hulp die de vakleerkrachten in de ISK aan de leerlingen geven, is niet beperkt tot hulp bij het begrijpen van de inhoud van hun vak: juist in de ISK is er ruimte om aandacht te besteden aan de schooltaal die bij het vak gebruikt wordt. Vaak blijkt dat de kennis over Nederland bij deze leerlingen al dan niet gedeeltelijk ontbreekt. Kennis van de omgeving in Nederland (wat is een mus?), kennis van de situatie in Nederland (wat is een gemeenteraad?), kennis van Nederlandse gewoontes (wat is jus?), voorkennis over zaken die in Nederland gewoon zijn (Koninkinnedag). Dit constateren wij niet alleen bij zij-instromers, maar ook bij onder-instromers, zeker als zij maar een beperkt aantal jaren op de basisschool in Nederland gezeten hebben.

Studievaardigheden

Studievaardigheden komen aan de orde bij het werken uit de schoolboeken voor de verschillende vakken. Het gebruik van schooltaal in de schoolboeken levert ISK-leerlingen meestal problemen op, net als de typografie in het boek. Weten wat je bij een meerkeuzevraag moet antwoorden, wat het verschil is tussen een uitleg, een verklaring, of een toelichting. Daarnaast is het door het bonte uiterlijk van de boeken vaak moeilijk voor hen om illustratie en theorie van elkaar te onderscheiden. De meeste boeken hebben geen handige index die het zoeken naar vindplaatsen van onderdelen van de theorie vergemakkelijkt, als die theorie in gedeeltes, verspreid over het boek wordt aangeboden.

Schoolvaardigheden als zelf conclusies trekken uit een gegeven tekst of situatie, het creatief omgaan met opdrachten, je eigen mening geven, is voor hen bijzonder moeilijk omdat zij dat niet geleerd hebben op hun school in het eigen land.

Taalstage

Onze leerlingen uit de 1SK lopen bij ons als het ware altijd een taalstage. Zij verkeren een groot deel van hun uren op school in een Nederlandstalige omgeving, zeker als zij in de reguliere klassen meedoen. Daar komen zij in aanraking met allerlei communicatievormen en met het gebruik van het Nederlands in allerlei situaties, zowel de dagelijkse omgangstaal als de schooltaal uit de boeken. Het volgen van andere vakken dan Nederlands in de Nederlandse klas leert hun heel veel vaktaal, die in een methode voor 'Nederlands voor anderstaligen' nooit aan de orde komt. Alle vakken hebben een grote talige component. Naarmate de vakcollega meer gevoel heeft voor het omgaan met deze moeilijkheidsfactor, is voor de 1SK-leerling het vak gemakkelijker te volgen. Wat leerlingen in ieder geval helpt, is dat wij de proefwerken met hen nabespreken, waarbij we letten op zowel de lacunes in het begrijpen van het Nederlands als de lacunes in de studievaardigheden als bijvoorbeeld het gebruik van een inhoudsopgave, het leren van cursief gedrukte gedeeltes. Met name de wijze van vragen stellen in de proefwerken kan leerlingen problemen geven. Aan de vakcollega's geven we door wat uit die bespreking met de leerling als moeilijkheden naar voren kwam.

Leerstof die relevant is

We bieden specifieke leerstof NT2 aan op het moment dat het voor de leerling relevant is.

Op het moment dat de leerling geconfronteerd wordt met bij voorbeeld multiple choice vragen, gaan we daarmee oefenen. Deze vraagvorm is voor veel leerlingen heel moeilijk, omdat de verschillen in de antwoorden soms minimaal zijn, en inzicht in het gebruik van het Nederlands vragen in plaats van inzicht in het vak dat aan de orde is.

Wij sluiten aan bij aanwezige grammaticale kennis van leerlingen, bij voorbeeld de grammatica van het Engels, als we sommige leerstofonderdelen uitleggen.

Figuurlijk taalgebruik, net als spreekwoorden en gezegdes, bieden we pas als aparte oefenstof aan als dat in de boeken die zij gebruiken, voorkomt.

Wij geven leerlingen de raad om ook in hun vrije tijd en de vakantie aandacht te blijven geven aan het oefenen met geschreven en gesproken Nederlands. Dagelijks zouden zij naar programma's als Het Jeugdjournaal en Het Klokhuis moeten kijken. In de vakantie is het lezen van boeken uit de openbare bibliotheek verstandig. Met name dan boeken voor moeilijk lezenden, omdat die qua thematiek en qua zinsbouw redelijk aansluiten bij het niveau dat zij kunnen hanteren. Bovendien geven wij leerlingen het advies dagelijks één artikel uit de krant te knippen en te bewaren tot de school weer begint. Wij praten dan na de vakantie met hen over de knipsels.

Samenstelling van de groep

De bevolking van de 1SK is zeer pluriform: de thuissituatie (met of zonder ouders, uit een sociaal lagere groep of juist uit een sociaal hogere groep), maar ook de scholingsachtergrond kan heel uiteenlopend zijn.

De leerlingen komen met een heel diverse schoolopleiding binnen. Een aantal leerlingen heeft al in Nederland op school gezeten in het basisonderwijs, in de 1SK, verbonden aan het O.C. (Opvang- en Onderzoekscentrum) of het AZC (Asielzoekerscentrum) of op een andere 1SK elders in den lande. Sommigen zijn nagenoeg analfabeet, anderen hebben een paar jaar basisschool, sommigen enkele jaren voortgezet onderwijs in eigen land en een enkeling is in het bezit van een *highschool*-diploma.

De verschillen in instroomleeftijd monden uit in een gedifferentieerde aanpak, alleen al omdat leeftijd gevolgen heeft voor de leerplicht. Leerlingen van twaalf tot vijftien jaar zijn volledig leerplichtig, en ze volgen op den duur zoveel mogelijk het normale curriculum. Leerlingen van zestien en zeventien jaar zijn gedeeltelijk leerplichtig. De schakeling bereidt hen voor op een keuze voor een beroepsgerichte stroom in het VMBO of het AVO, afhankelijk van hun vooropleiding in het eigen land of van hun niveau.

Nog een ander onderscheid, het al genoemde onderscheid in onder- en zij-instromers, heeft weer gevolgen voor het tijdspad van de schakeling.

Tijdpad voor onder-instromers

De schakeling in de school verloopt volgens het vaste tijdpad inschrijving, plaatsing, en schakeling.

INSCHRIJVING De leerlingen worden op de normale wijze voor de brugklas ingeschreven. De brugklascoördinator bespreekt met de leerkracht van de basisschool op welke wijze de leerling bij ons extra aandacht moet krijgen. In overleg met de leerkracht van de basisschool stellen wij een programma op, waarbij de leerling zowel de lessen in de Nederlandse klas, als extra hulp in de ISK krijgt. Wij maken dan voor de leerlingbegeleiding op het gebied van schoolse kennis en vaardigheden gebruik van de gegevens die de leerkracht van de basisschool aan ons doorgeeft.

PLAATSING De leerling wordt geplaatst overeenkomstig het advies dat de basisschool uitgebracht heeft. Dat heeft als voordeel dat wij tijdig kunnen ingrijpen, als om een of andere reden de leerling niet aan de verwachtingen voldoet. In dat geval laten wij de leerling tijdelijk minder vakken volgen in de gewone klas; die vakken volgt de leerling dan in de ISK. Deze verschuivingen vinden meestal in de eerste twee maanden plaats. Op het moment dat duidelijk is, dat de leerling weer meer aan kan, gaat hij opnieuw die vakken in de gewone klas volgen.

SCHAKELING Als een leerling nog niet het volledige programma van de brugklas volgt, schakelen wij de leerling naar die vakken in de eigen klas die wel mogelijk zijn. Op die manier kan een leerling op zijn eigen niveau beginnen, zonder dat de te grote belasting die het volgen van alle vakken met zich meebrengt, de leerling doet belanden op een lager niveau dan voor hem of haar wenselijk is. De schakeling gebeurt meestal na het uitkomen van een rapport, zodat wij met alle betrokken leerkrachten daarover kunnen overleggen. De hulp wordt gegeven door de vakleerkrachten in de ISK en de steun die de leerling krijgt is meer dan extra hulp bij Nederlands. Ook alle andere vakken komen daarvoor in aanmerking, omdat veel vakken in de brug-

klas een grote beheersing van het Nederlands vragen. Voor aardrijkskunde bijvoorbeeld krijgt de leerling dus hulp van de aardrijkskundeleerkracht in de ISK.

Tijdpad voor zij-instromers

De schakeling in de school verloopt volgens het vaste tijdpad intake, introductie, inschrijving, plaatsing, schakeling.

INTAKE Bij aanmelding van niet-Nederlandstalige leerlingen vindt een intakegesprek plaats. In dit gesprek vragen wij altijd naar de schoolloopbaan van de leerling, zowel in het eigen land als in Nederland. Van belang is in dat gesprek te weten te komen hoe de leerling de eigen toekomst in het eigen land zag voor wat betreft een (mogelijke) schoolloopbaan toen. Dat kan enig zicht geven op de verwachtingen die de leerling koestert, als in Nederland de scholing wordt voortgezet. Verder vragen we naar voorkeuren voor bepaalde vakken en naar de belangstelling voor bepaalde beroepen. In dit gesprek vertellen we ook hoe onze ISK is georganiseerd en we leggen leerlingen de afspraken voor, waaraan zij zich dienen te houden als ze echt op school als leerling gaan beginnen.

INTRODUCTIE De leerlingen moeten zo mogelijk dezelfde dag nog op school blijven om te werken. Zij maken dan wat wiskunde, werken uit onze methode Nederlands en ook wordt getoetst hoe het gesteld is met hun andere schoolse kennis van Engels, biologie, aardrijkskunde, etcetera. Wij observeren de leerling terwijl hij aan het werk is. Foutenanalyses geven aanvullende informatie. Ook letten wij op de wijze waarop een leerling schrijft en bij welke problemen hulp gevraagd wordt. Een leerling die gericht vragen stelt, functioneert op een ander niveau dan een leerling die hulpeloos rondkijkt en niet kan aangeven waar het probleem zit.

Wij kennen aan die observatieperiode veel waarde toe. Niet alleen wordt de leerling door verschillende mensen bekeken, ook krijgen wij informatie over de aanwezige kennis op de verschillende vakgebieden. Dit levert een zeer gevarieerd beeld op van de leerling, zodat wij een redelijk gefundeerde beslissing

kunnen nemen of het mogelijk is hun een richting aan te bieden die min of meer aansluit bij hun wensen en capaciteiten. Deze periode duurt over het algemeen een week of twee.

INSCHRIJVING Na deze periode worden zij officieel als leerling ingeschreven en wordt hun een scholingsprogramma voorgesteld. Meestal is dat een jaarklas waar zij bij ingedeeld zullen worden. Iedere leerling krijgt een persoonlijk rooster, gebaseerd op de Nederlandse – reguliere – klas, waarbij hij ingedeeld is en waarnaar hij geschakeld zal worden. Daarbij zijn ingevuld die lesuren die de leerling in de Nederlandse klas meedoet. Alle andere lesuren volgt hij in de ISK, waarbij alle relevante vakken aan de beurt komen.

PLAATSING Nadat de betrokken leerkrachten en de mentor van de Nederlandse klas zijn ingelicht, volgt de leerling lessen in de Nederlandse klas. Dat is in het begin geen volledig programma, maar wel in ieder geval de lessen gymnastiek. Daarnaast kan hij in die klas ook meteen andere lessen volgen als dat aansluit bij leerstof, die hij in het verleden heeft gehad. Engelstalige leerlingen zullen bijvoorbeeld de les Engels in die klas gaan bijwonen. Leerlingen die het Frans al beheersen, omdat zij in die taal voldoende onderwijs hebben gehad, of omdat het hun moedertaal is, gaan op dezelfde voorwaarden voor de Franse les naar de reguliere klas. Op die wijze leren zij de gewoontes in de Nederlandse klas spelenderwijs kennen. Bovendien hebben zij dan ook de kans hun medeleerlingen te laten zien, dat zij in een bepaald opzicht verder kunnen zijn met de leerstof dan de andere leerlingen. Dat kan zeer stimulerend werken voor ISK-leerlingen.

SCHAKELING Nadat de leerling in de Nederlandse klas is geplaatst, starten wij in de ISK met het werken aan het schakelprogramma. Alle vakken die direct van belang zijn voor de leerling, worden in de ISK aangeboden. Op het moment dat de leerkracht van de ISK bemerkt dat de leerling wellicht in staat is de les in de reguliere klas te gaan volgen, wordt de leerling doorgeschakeld voor dat vak. Dit

kan in principe op ieder moment van het jaar gebeuren. Het tijdstip wordt door de vorderingen van de leerling bepaald. Het schakelen gaat door tot de leerling minimaal die vakken volgt die voor het behalen van een diploma noodzakelijk zijn. Leerlingen die meer vakken aankunnen, worden ook voor de andere vakken geschakeld.

Afspraken

Het moet de leerling al in het begin duidelijk zijn hoe we werken en wat wij van hem verwachten. Daarom maken we afspraken met hem. De belangrijkste is dat hij gericht moet zijn op het behalen van een diploma: wij zijn geen taalschool, dus uitsluitend lessen Nederlands volgen is niet mogelijk.

De leerling moet de regels van school accepteren en zich houden aan het lesrooster, zoals dat voor hem persoonlijk wordt opgesteld. De school zal als tegenprestatie de leerling zo goed mogelijk begeleiden naar het eindexamen. In ieder geval is de school gericht op doorstroming die leidt tot het verwerven van een beroepskwalificatie. Het behalen van een startkwalificatie is uitgangspunt.

Consequenties voor leerlingbegeleiding

Onze wijze van schakelen heeft consequenties zowel voor de leerlingen als voor de leerkrachten en de organisatie als geheel.

Voor wat betreft de leerlingen hanteren wij de volgende uitgangspunten.

Ten eerste sluiten we aan bij kennis die leerlingen meebrengen: leerlingen die bij ons aangemeld worden, vertonen een spreiding van intelligentie, die ook bij leerlingen uit het Nederlandse basisonderwijs voorkomt. Zij moeten gaan functioneren op een niveau dat bij hun natuurlijke begaafdheid aansluit.

Er kunnen leerachterstanden zijn, die in het buitenland of in Nederland zijn opgelopen.

Leerlingen die thuis een andere taal dan Nederlands gebruiken hebben soms achterstanden die te verklaren zijn uit andere referentiekaders die thuis worden opgebouwd. Met name leerlingen van Turkse, Marokkaanse en Chinese afkomst kijken thuis veelal naar televisie uit het land van herkomst,

zonder dat daarnaast de Nederlandse televisie bekeken wordt. Bij hen ontbreekt vaak kennis die andere leerlingen buiten school hebben opgedaan. Deze lacunes moeten zo goed mogelijk gevuld worden, zodat hun verdere schoolloopbaan hierdoor niet gehinderd wordt. Engelstaligen richten zich vaak op het aanbod van Engelstalige zenders. Zo horen en zien zij te weinig Nederlands thuis.

Een andere bron van moeilijkheden bij het leren is het gebruik van een arme taal thuis, een taal waarin weinig woorden gebruikt worden en een milieu, waarin geen leescultuur bestaat. Als thuis niet over abstracte zaken gesproken wordt, ondervindt de leerling op school moeilijkheden als die aan de orde komen. De problemen die we bij deze groep leerlingen kunnen zien, zijn te vergelijken met die van de autochtone kinderen uit achterstandssituaties.

Wij constateren bovendien, dat in de eerste opvang bij de AZC's geen les in het vak Engels geboden wordt. Engels is een verplicht eind-examenvak bij ieder examen voor een regulier diploma. Leerlingen lopen hier achterstand op die te vermijden is. Dit geldt des te meer voor leerlingen die bijvoorbeeld uit China komen. Zij hebben vaak totaal geen voorschoolse kennis van het Engels.

Ten tweede zijn leerlingen verschillend van elkaar en daar houden we rekening mee: Iedere leerling moet als individu begeleid worden. Per leerling wordt een handelingsplan opgesteld. De consequentie is, dat iedere leerling een eigen leerweg volgt. Bovendien moeten leerlingen meedoen met hun klasgenoten in de Nederlandse klas, daar waar het mogelijk is. Observatie van de leerling in de ISK en in de Nederlandse klas levert veel informatie, die gebruikt kan worden bij de begeleiding die de leerling krijgt.

Consequenties voor leraren

Voor de leerkrachten in de ISK zijn de volgende punten van belang.

Om te beginnen is het belangrijk dat zij het programma van de reguliere klassen uit ervaring kennen. Iedere leerkracht in de ISK geeft ook les in de reguliere klassen. Daardoor kennen ze de niveaus en kunnen ze over het

moment dat leerlingen geschakeld moeten worden meebeslissen. Zij zorgen er ook voor dat informatie over de desbetreffende leerling voor hun vak zo nodig doorgegeven wordt aan de leerkracht van de reguliere klas.

Ten tweede hebben ze oog voor de verschillen tussen leerlingen. Dat vereist een gedegen didactisch inzicht. De lessen die de leerling in de ISK krijgt aangeboden, zijn die lessen die verdere deelname aan de lessen in de Nederlandse klas als doel hebben. Voor iedere leerling wordt een eigen programma opgesteld. De lessen in de ISK zijn dus zelden klassikaal. Daar vloeit uit voort, dat leerkrachten differentiatie kunnen aanbrengen in de leerstof.

Bovendien zijn zij breed inzetbaar. Kennis van meer dan een vak is voor de inzet van de uren het meest efficiënt. Deze leerkrachten moeten snel kunnen schakelen van het ene naar het andere vak en problemen in de leerstof herkennen.

Ten vierde zijn zij bereid zich te scholen. De laatste jaren zijn de meeste vakken 'taliger' geworden. Meer 'moeilijk Nederlands' in een leerboek betekent ook dat het minder toegankelijk is voor ISK-leerlingen, zeker in de eerste periode van schakeling. Het onderkennen van al deze problemen vraagt inzicht in de verwerving van Nederlands als tweede taal. Daarom is scholing in of belangstelling voor NT2 noodzaak, ook voor leerkrachten in de andere vakken. Deze kennis heeft ook effect voor de lessen in de reguliere klas.

Ten vijfde nemen allochtone leraren geen uitzonderingspositie in. Wij zijn van mening dat allochtone leraren in de eerste plaats vakleerkrachten zijn, die les geven in de reguliere klassen van onze school. Als zij al les geven in de ISK, is dat omdat die verdeling van uren in de vaksectie zo is afgesproken. Hun voorbeeldfunctie voor allochtone leerlingen komt beter tot zijn recht, als zij gewone leerkrachten zijn. Hen opzadelen met uitsluitend begeleiding van allochtone leerlingen werkt alleen maar stigmatiserend, zowel voor de leerlingen als voor henzelf.

Ten slotte is onderwijs in de Eigen Taal mogelijk. Op onze school kunnen leerlingen de vakken Arabisch of Turks volgen, als zij die talen van huis uit kennen. Deze taallessen zijn dan ondersteuning bij het verwerven van

een rijkere eigen taal en het leren beheersen van een abstracter taalniveau, zowel in de eigen taal als in het Nederlands. Het accent ligt dus op het taalonderwijs. Daarom spreken wij niet van O.E.T.C., maar van O.E.T.

Consequenties voor de schoolorganisatie

Ten aanzien van de organisatie zijn de volgende voorwaarden van belang:

Ten eerste moet de directie volledig achter deze vorm van begeleiding staan. Het is belangrijk dat de directie de wijze van begeleiding binnen de ISK ziet als een integraal onderdeel van de hele school. De ISK is binnen de schoolorganisatie een hulpstructuur, niet een bepaalde afdeling. De ISK heeft wel een aantal uren voor coördinatie, vergelijkbaar met de coördinatie van een afdeling van de school.

Bovendien worden alle extra faciliteiten voor de ISK ingezet. Om efficiënt leerlingen te kunnen helpen is een rooster nodig dat voorziet in een opvang van zeven uur per dag, vijf dagen in de week. Daarbij staan steeds twee uren naast elkaar in het rooster: Nederlands naast een ander vak.

Ten derde dragen de leraren de verantwoordelijkheid voor de ISK gezamenlijk. Plaatsing in een volgend schooljaar is de beslissing van de lerarenvergadering. Overgang naar de eind-examenklas kan slechts als de leerling voor de gekozen examenvakken voldoet aan de eisen die ook aan de andere leerlingen van de school gesteld worden.

De ISK heeft een centrale plaats in de school. Hoewel de ISK niet beschouwd wordt als afdeling, heeft de ISK wel een eigen plaats in de school. Wij zien de ISK als een zeer uitgebreide vorm van remedial teaching. Deze hulpstructuur is toegankelijk voor alle leerlingen uit de school die deze specifieke hulp nodig hebben, dat kunnen dus ook leerlingen zijn die weliswaar hier geboren zijn, maar die door de thuistaal problemen hebben met het hanteren van het Nederlands als schooltaal.

Voor de ISK is er één aanspreekpunt. De coördinator is voor de klassenmentoren, de vakcollega's, de ouders/verzorgers en voor ISK-leerlingen het aanspreekpunt bij problemen.

De administratie en het andere personeel zijn bij het werk van de ISK ingeschakeld. De administratie is nauw betrokken bij de ISK. De medewerkers houden in de gaten dat informatie uit de gewone klassen in ieder geval bij de ISK-coördinator terechtkomt. In samenspraak met de coördinator zorgen zij ervoor dat de juiste rapportcijfers en niveaus op de rapporten vermeld worden. Naast de gewone cijfers van de klas krijgen leerlingen soms ook een ISK-cijfer. De conciërges geven meteen door als ISK-leerlingen opvallend gedrag vertonen, spijbelen of anderszins aandacht behoeven.

Iedere leerling krijgt een eigen, individueel rooster. De volstrekt individuele benadering van de leerlingen wordt zichtbaar in de persoonlijke roosters die voor de leerlingen gemaakt worden. Die roosters worden samengesteld op grond van de behoefte van de leerlingen. Dat betekent, dat een lesuur in de ISK nooit uit een homogene groep leerlingen bestaat. Iedere leerling is met zijn eigen programma bezig. Er zijn net zo veel roosters als leerlingen.

Er is geen beperking van het aantal ISK leerlingen, anders dan de groepsgrootte van de reguliere klassen. Het model dat het Vellesan College hanteert voor alle didactische begeleiding, werkt alleen maar als de plaatsing in de reguliere klassen niet een aantal van zes leerlingen te boven gaat. Gelukkig is de groep ISK-leerlingen zo gemêleerd samengesteld, dat in de praktijk dit nog niet is voorgekomen, ook al zijn er op dit moment ongeveer zestig ISK-leerlingen op een aantal van ongeveer achthonderd 'gewone' leerlingen.

Consequenties op onderwijskundig gebied

Door de snelle schakeling naar gewone klassen blijft de ISK-groep relatief klein, terwijl toch een groot aantal leerlingen opgevangen kan worden.

Ook instroom tijdens het schooljaar wordt daardoor mogelijk gemaakt, net als 'remediale hulp' aan onder-instromers die bepaalde vakken nog niet volgen in hun eigen klas. Dit is in tegenstelling tot andere – relatief kleine – ISK's die anders georganiseerd zijn en als

consequentie daarvan wachtlijsten hanteren.

De diversiteit van niveaus, zowel op het gebied van beheersing van het Nederlands als op het gebied van schoolse kennis is erg groot. Ieder uur van de dag staat steeds Nederlands naast een ander vak (wiskunde, Engels, aardrijkskunde, enzovoort.) Dit is een basisvoorwaarde om in ieder geval alle leerlingen opvang te kunnen bieden: immers niet alle leerlingen doen bijvoorbeeld aardrijkskunde of Duits.

De categorie zestien- en zeventienjarigen vraagt veel begeleidingstijd, niet alleen in ondersteuning voor de schoolse vakken, maar ook omdat voor hen de tijdsdruk meespeelt. Zij willen graag in (te) korte tijd doorstromen naar het volgende leerjaar. De overgang naar de eindexamenklas is een hoge drempel. Het vraagt van de leerkracht een extra inspanning om het hun mogelijk te maken toch die drempel te kunnen nemen.

Daarnaast zou eigenlijk nog ruimte gemaakt moeten worden voor specifieke ondersteuning van die leerlingen die in de eindexamenklas zitten. Om dat te kunnen realiseren zouden er meer uren Nederlands in de late middaguren aangeboden moeten worden. Met de huidige faciliteiten is dat niet mogelijk.

Testen

Wij gebruiken geen testen die de taalvaardigheid van leerlingen in beeld brengen om te bepalen op welk niveau leerlingen kunnen instromen. Wij gebruiken daarvoor onze eigen observaties en schakelen leerlingen naar een klas in onze school, waarbij deficiënties in het hanteren van het Nederlands vanzelf naar voren komen. Op dat moment nemen wij maatregelen om geconstateerde lacunes op te vullen.

Als er vragen zijn ten aanzien van capaciteiten of belangstelling laten we de leerlingen wel testen. Dit gebeurt meestal pas na een jaar, omdat ze zich dan redelijk kunnen uitdrukken in het Nederlands.

Deze testen helpen de doorschakeling van deze leerlingen zo snel en efficiënt mogelijk te laten verlopen; ze geven ondersteuning bij het maken van keuzes voor het vervolgonderwijs na onze school. De resultaten van de test

behoren overeen te komen met onze eigen observaties. De test kan ons ondersteunen als wij incidenteel een leerling moeten verwijzen naar het Voortgezet Speciaal Onderwijs (vso).

Testen in een eerder stadium hebben naar onze ervaring weinig zin, omdat het niet beheersen van het Nederlands en de Nederlandse schoolse vaardigheden een zuiver beeld verhinderen.

De test wordt met ons doorgesproken, wij bespreken de test met ouders/verzorgers/mentoren en leerlingen.

Criteria voor materiaal

In de 1SK wordt niet één speciale basismethode voor bijvoorbeeld Nederlands gebruikt. Het materiaal dat ingezet wordt, is afhankelijk van de samenstelling van de klas en van de individuele behoeften van elke leerling. Het wordt dan ook vaak door de leraren zelf gemaakt.

Het spreekt voor zich dat dit materiaal dan ook moet voldoen aan een groot aantal kenmerken.

Zo moet het geschikt zijn om leerlingen er individueel mee te laten werken. Iedere leerling moet zijn eigen tempo kunnen volgen en niet gedwongen zijn te wachten op de rest van de groep. Dat is nodig, omdat gedurende het gehele schooljaar er instroom in de 1SK plaats vindt. De groep die op een bepaald uur aanwezig is, is door de wijze van schakeling zeer divers van samenstelling, zowel wat leeftijd als wat niveau betreft.

Het materiaal moet voorts uitnodigen tot zelfstandig werken. De opdrachten moeten daarom eenduidig en helder zijn. Het liefst hebben wij materiaal waarbij de leerling zelf zijn eigen werk kan nakijken, al blijft controle van de leerkracht altijd nodig. Werken op de computer kan een aardige variatie van werkvorm zijn.

Het materiaal moet geschikt zijn om op veel niveaus te kunnen gebruiken. Het moet aansluiten bij de methode die op school in de reguliere klassen in gebruik is en dat geldt voor alle vakken. Soms moet er eerst een inhaalslag gemaakt worden, voordat de leerling aan de gang kan met de boeken in de gewone klas. Voor ieder vak in de reguliere klas geldt dat in de methode het taalgebruik

beoordeeld moet worden op bruikbaarheid, ook voor geschakelde 1SK-leerlingen. Voor onderinstromers uit de basisschool moet extra materiaal voorhanden zijn om lacunes in hun taalvaardigheid aan te pakken, bijvoorbeeld waar het gaat om hun taalvaardigheid bij het begrijpen van de biologie- of aardrijkskundeboeken. Gebruik van het boek uit de Nederlandse klas in de 1SK is hier een onderdeel van. De hulp die gegeven wordt is meestal een vorm van voortgezet NT2-onderwijs.

Oefenen van taalvaardigheid

Spreekvaardigheid wordt in een natuurlijke situatie geoefend. Vanaf het begin krijgen leerlingen de opdracht allerlei zaken op school zelf te regelen, net zoals Nederlandstalige kinderen dat gewend zijn te doen. Zij moeten zelf op de administratie een adreswijziging doorgeven, boeken betalen, paspoorten laten zien voor het schoolreisje. Zij moeten zelf bij de conciërge melden waarom zij absent waren, of dat zij ziek naar huis willen. De collega's van het onderwijsondersteunend personeel zijn op deze situaties ingespeeld. Zij geven leerlingen de ruimte hiermee te oefenen.

Om het correct spellen te oefenen hebben we uit de methode *Nederlands voor anderstaligen* een aantal lessen op de band gezet, die als dictee bruikbaar zijn. Op die manier leren leerlingen op het gehoor woorden schrijven die voor hen in principe bekend zijn. Het is een vooroefening voor die lessen in de Nederlandse klas waar de leerkracht stukken leerstof als dictaat aanbiedt. Daarnaast oefenen we ook de normale spellingsproblemen.

Het creatief en functioneel schrijven zit in de methode *Nederlands* die in de reguliere klas wordt gebruikt, maar ook de concrete vragen van leerlingen kunnen aanleiding zijn om een brief of iets dergelijks te oefenen.

Luisteroefeningen hebben wij gekozen aan de hand van een methode NT2. Daarnaast gebruiken wij allerlei andere lessen uit andere methodes om op moeilijker niveau dit onderdeel voor het examen te oefenen. Het pro-

gramma Het Klokhuis op Nederland 3 blijkt uitstekend geschikt om te gebruiken als luister- (en kijk-)oefening. Woordenschatuitbreiding gebeurt hier op een natuurlijke manier. Bovendien geeft het programma informatie op allerlei gebied. Tenslotte komt in dit programma humor als onderdeel van een educatief programma aan de orde. Nederlandse grappjes blijken soms cultuurgebonden en niet altijd begrijpen leerlingen uit andere landen waar de grap over gaat.

Lezen is verplicht onderdeel van het programma, zowel in de Nederlandse klas als in de 1SK: voor dat doel hebben wij bij de openbare bibliotheek een serie gemakkelijk leesbare boeken gehaald. In het begin lezen leerlingen soms wel eens boeken die niet helemaal passen bij hun leeftijd (B-boeken voor een zestienjarige). Wij vinden het belangrijk dat ook deze leerlingen leeservaring in het Nederlands krijgen, daarnaast stimuleren wij hen ook in hun eigen taal te blijven lezen als dat mogelijk is.

Het gebruik van woordenboeken eigen taal raden wij alle leerlingen aan. Verstandig gebruik van een woordenboek kan een leerling steun bieden bij het zelfstandig doorwerken van leerstof in allerlei schoolvakken.

Aanvullend gebruiken wij de computer, liefst met software die ook in de reguliere klas wordt gebruikt. Het is een hulpmiddel dat leerlingen op een andere manier laat oefenen met leerstof die zij nog niet goed beheersen. Voorwaarde voor computermateriaal dat wij bruikbaar achten is, dat wij het qua inhoud moeten kunnen bewerken.

Voor leerlingen in het examenjaar proberen wij zo veel mogelijk extra stof aan te bieden als examentraining. Wij controleren de werkstukken die zij moeten inleveren en wij geven hun een voorbeeld van een overhoring van de boeken van de boekenlijsten voor de mondelinge schoolonderzoeken.

Specifieke hulp

Uitgaande van leeftijd is er nog een aantal specifieke problemen bij schakelleerlingen te constateren. We kunnen grofweg drie groepen onderscheiden.

TWAALF TOT VIJFTIEN JAAR: deze leerlingen stromen in in de reguliere klassen op alle niveaus van de school, terwijl ze toch op bepaalde gebieden een onderwijsachterstand kunnen hebben. Die lacunes worden al opgemerkt tijdens de introductieperiode. Bij deze leerlingen zijn we gericht op doorstroming in hetzelfde tempo als de klas waarin zij geplaatst zijn. Zij krijgen een zo breed mogelijk pakket vakken aangeboden, echter met weglating van die vakken waarbij de achterstand niet binnen redelijke termijn in te halen is. In de 1SK krijgen ze echter wel les in die vakken. Zwakke leerlingen leiden we vrij vroeg naar een eindexamenpakket. Deze leerlingen hebben een schoolloopbaan die overeenkomt met die van hun leeftijdgenoten, zij het dat sommige vakken niet aangeboden worden in de onderbouw. Leerlingen echter die er blijk van geven veel vakken aan te kunnen, krijgen die ook aangeboden.

ZESTIEN EN ZEVENTIEN JAAR: deze groep heeft meer hulp nodig. Zij hebben met een aantal belemmerende factoren te maken.

Ten eerste komen de meeste leerlingen die op die leeftijd instromen, uit oorlogsgebieden. Ze zijn soms jarenlang niet of nauwelijks naar school geweest. Gezien hun leeftijd zouden ze in de bovenbouw van onze school geschakeld moeten worden. Deze leerlingen helpen we aan een vakkenpakket dat aansluit bij hun belangstelling en waarmee ze op den duur over kunnen gaan naar de eindexamenklas. Ze doen meestal geen extra vakken. Op grond van hun leeftijd worden ze meestal ingedeeld bij een derde klas. Een nadeel is dat deze leerlingen al vrij snel een pakketkeus moeten maken, terwijl zij de mogelijkheden op de Nederlandse scholings- en arbeidsmarkt niet kennen. Ook het beeld dat zij van bepaalde beroepen hebben is meestal niet helder. De status van bepaalde beroepen kan per herkomstland verschillen. Een belemmerende factor in het maken van een juiste keus is, dat het onderwijssysteem in andere landen soms sterk afwijkt van ons systeem. Leerlingen overschatten hun capaciteiten soms, omdat in hun eigen land de eisen in het voortgezet onderwijs lager waren dan hier.

Plaatsing in een derde klas in de loop van het schooljaar betekent meestal dat leerjaar

twee keer doen, omdat het nagenoeg niet mogelijk is binnen een jaar naar een eindexamenklas VMBO te gaan.

Extra ondersteuning bij het huiswerk maken als ze in de Nederlandse klas zitten, is nodig, maar niet altijd met de huidige faciliteiten te realiseren, omdat momenten waarop die hulp gegeven zou moeten worden, na de reguliere lessen vallen, en de 1SK-uren gelijk lopen met de reguliere lessen.

Meestal maken deze leerlingen hun schoolloopbaan bij ons af, als hun huisvesting in de gemeente goed geregeld is. Dat is het geval bij gezinnen. Deze leerlingen krijgen door de aanwezigheid van hun ouders een extra steuntje in de rug om naar school te blijven gaan, als het moeilijk wordt. Zogenaamde AMA's echter (alleenstaande minderjarige asielzoekers) die in een KWE (kleine wooneenheid: een vorm van begeleid op kamers wonen) gehuisvest zijn, krijgen per week 28 uur ondersteuning van een mentor, die hen op allerlei gebied moet helpen. Deze mentor neemt gedeeltelijk de taak van een ouder over, ook als het gaat om bemoediging als het schoolgaan hen zwaar valt.

Leerlingen die met een VBO-diploma of mavo-diploma van onze school komen, hebben de mogelijkheid een normaal beroepsdiploma te verwerven in het MBO. Leerlingen die een havo of vwo-diploma behalen, volgen verder de gewone weg in het vervolgonderwijs.

EX-AMA's: Tegen de tijd dat de AMA's de leeftijd van achttien jaar bereiken, zitten zij meestal in een eindexamenklas van onze school. Het huidige beleid van de Voogdijvereniging is, dat deze leerlingen dan hun kamer in de KWE moeten verlaten en zelfstandig woonruimte moeten zoeken. Als zij woonruimte vinden, valt voor hen alle dagelijkse steun weg, die hun in de KWE nog werd gegeven, en die leeftijdgenoten in een gezinsituatie automatisch van hun familie krijgen. Vaak hebben ex-AMA's slechts een klein, informeel netwerk van vage bekenden (ook AMA's), die net als zij slecht op de hoogte zijn van de mogelijkheden in Nederland ten aanzien van scholing en werkgelegenheid. Zij zijn niet de beste raadgevers als het op school

moeilijk wordt. In deze periode wordt ook duidelijk hoe het besluit over hun verblijfsvergunning uit zal vallen. Als er al rust gekomen is in deze onzekerheden, dan begint voor een groot deel van deze vluchtelingen de periode van de verwerking van alle verdriet die de vlucht met zich mee bracht. Dit complex van halve zekerheden is in een eindexamenjaar een ongunstige factor. Desondanks slagen leerlingen erin het examenjaar te doorlopen.

Persoonlijke begeleiding

Tot de taak van de school hoort het organiseren van persoonlijke begeleiding van leerlingen als zij dat nodig hebben om goed te kunnen functioneren in het onderwijs.

Er is een verschuiving in de tijdsinvestering voor begeleiding opgetreden.

Voorgaande jaren bestond de ISK voornamelijk uit kinderen die in het kader van gezinshereniging naar Nederland kwamen: hun vader woonde meestal al vele jaren in Nederland. De begeleiding die aan deze kinderen en hun ouders gegeven moest worden, was goed te bekostigen uit de uren die daarvoor van rijkswege verstrekt werden.

De laatste jaren hebben wij een totaal andere groep op school. De meeste leerlingen zijn vluchtelingen, en een groot aantal is met één ouder of alleen hier gekomen. Begeleiding en externe contacten vergen nu veel meer uren. Uit de reguliere formatie is niet voldoende tijd vrij te maken, zonder aan de andere taken tekort te doen. Wij vragen nooit naar vluchtverhalen van leerlingen. Begeleiding in dat kader hoort niet in de school thuis. De school is juist een vrijplaats om alle eventuele trauma's tijdelijk te 'vergeten'. Indien gespecialiseerde begeleiding op dat gebied noodzakelijk is, verwijzen wij leerlingen naar de reguliere vormen van hulpverlening die hiervoor beter uitgerust zijn. Overigens kan een leerling wel zijn verhaal bij ons kwijt, als hij daarvoor kiest: wij horen dat aan, maar zijn geen behandelaars.

Voor onze leerlingen is de ISK een redelijk veilige plek. Er is regelmaat, steun, structuur en aandacht. Controle van leerlingen op allerlei gebied leidt tot grotere zelfcontrole van leerlingen. Met name voor vluchtelingen

is dat een noodzakelijk gegeven om hen te helpen hun vluchtervaringen te leren beheersen.

Contacten met ouders

De directe contacten met leerlingen en hun ouders en/of verzorgers vragen veel tijd als de ouders of verzorgers van niet-Nederlandse afkomst zijn. Taalproblemen en het overbruggen van cultuurverschillen zijn op te lossen door gesprekken. Zowel leerlingen als ouders hebben al naar gelang de scholing die zij in hun eigen land of in Nederland achter de rug hebben, verwachtingen van het onderwijs in Nederland die soms niet te rijmen zijn met de werkelijkheid. Sommige allochtone ouders verwachten van de school in dat opzicht meer en andere zaken dan de doorsnee Nederlandse ouder. Wij proberen in het gesprek met de ouders deze verwachtingen helder te krijgen, zodat wij onze rol duidelijk kunnen maken maar ook aan de ouders kunnen uitleggen wat wij van hen verwachten.

Schooluitval en schoolverzuim

Ongeoorloofd verzuim wordt zo snel mogelijk aangepakt. De registratie van absinten en het controleren of de afwezigheid geoorloofd is, vergt veel tijd. Om voortijdig schoolverlaten te voorkomen moet voor deze leerlingen meer begeleidingstijd worden vrijgemaakt dan voor andere groepen leerlingen.

Behalve de contacten met de ouders/verzorgers onderhoudt de school veel contacten met andere begeleidende, adviserende of coördinerende instanties.

Ten slotte

Het ISK-model dat het Vellesan College hanteert heeft in de loop der jaren zijn bruikbaarheid bewezen. Ondanks dat de samenstelling van de groep allerlei veranderingen heeft gekend, van gezinsherenigers tot AMA's, blijken de uitgangspunten nog steeds tot het gewenste resultaat te leiden. Iedere leerling krijgt een programma-op-maat, dat rekening houdt met de verschillen die tussen leerlingen bestaan. Daarbij is het mogelijk dat

leerlingen in korte tijd geschakeld worden naar de reguliere klassen van de school en uiteindelijk met minimale vertraging een normaal einddiploma behalen.

Literatuur

Hendriks-Over, M. & R. Rademaker-van der Helm, i.s.m. A. Tordoir, *Vak voor vak naar de eigen klas. Het onderwijs aan nieuwkomers op het Vellesan College*. Utrecht, APS, 1994.

Mirjam Wallien:

Taalbeleid in beweging *Het ontwikkelen van een taalbeleid voor Asielzoekers- centrum Dronten*

Nadat asielzoekers zich in Nederland hebben aangemeld, vindt hun opvang achtereenvolgens plaats in opvang- en onderzoekscentra (OC's) en asielzoekerscentra (AZC's). Tot enkele jaren geleden waren de activiteiten in een OC niet gericht op inburgering en werd niet voorzien in onderwijs voor volwassenen. Pas bij de verhuizing naar een AZC kregen volwassenen de mogelijkheid om lessen Nederlands en maatschappij-oriëntatie te volgen. In beide opvangvormen volgen leerplichtige kinderen onderwijs.

De overgang van OC's naar AZC in 1997, was voor AZC Dronten aanleiding om beleid te laten ontwikkelen ten aanzien van het NT2-onderwijs, gericht op alle bewoners van het centrum. Marinka Birkhoff en Mirjam Wallien van de Universiteit van Amsterdam hebben onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor een integraal taalbeleid. Hun doctoraalscriptie *Taalbeleid in beweging* beschrijft de onderwijssituatie in het centrum en bevat richtlijnen om het onderwijs Nederlands als tweede taal te verbeteren en meer te integreren in het bestaande beleid. In dit artikel licht Mirjam Wallien er een aantal punten uit.

In het reguliere onderwijs is men inmiddels overtuigd van het belang van het ontwikkelen en het voeren van beleid ten aanzien van het onderwijs Nederlands. Dit heeft geleid tot het verschijnen van diverse instrumenten voor het ontwikkelen van taalbeleid, zoals het *Meta-instrument* en het *Instrument taalbeleid voortgezet onderwijs*. Verder zijn er allerlei projecten op het gebied van taalbeleid, zoals het project *Meertaligheid en Taalbeleid* van het SLO en de projecten *Deltaplan Taalbeleid*